

İKTİSATTA FORMALİZM SORUNU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Sinem KUTLU*

ÖZ

Çağdaş iktisat teorisinin temel karakteristiklerinden biri formalist bakış açısıdır. Temelleri 1950'lere dayanan formalizm 1980'lerde iktisada egemen olmaya başlamıştır. İktisattaki formalizm tartışmaları genellikle formel modellerle iktisadi realite arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Modern ana-akım iktisadı biçimlendiren ve sınırlarını belirleyen formalizmin iktisadi gerçek dünyaya karşı kayıtsız ve soyut bir bakış açısına ittiği en temel eleştirilerden biridir. İktisat metodolojisi alanında postmodernizmin izlerinin artması da formalizmin hegemonyasının modern iktisatta giderek büyümesinin çarpıcı etkilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmanın amacı, kavramsal ve tarihsel açıdan iktisat ve formalizm ilişkisini ele almaktır. Bu çerçevede çalışma, formalizmin iktisatta yarattığı sorunlar üzerinde durarak söz konusu sorunlara yönelik tartışmalara ışık tutmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İktisat, Formalizm, İktisat Metodolojisi, Postmodernizm.

A STUDY ON THE PROBLEM OF FORMALISM IN ECONOMICS

ABSTRACT

One of the main characteristics of the contemporary economic theory is its formalist perspective. Formalism, whose foundations trace back to 1950s, started to dominate economics in 1980s. Formalism debate in economics generally focuses on the relationship between formal models and economic reality. The primary criticism against formalism, which shapes modern mainstream economics and determines its boundaries, is that it pushes economics in an abstract viewpoint which is ignorant of the real world. The increasing impression of postmodernism in the area of economic methodology is taken as a striking feature of the growing hegemony of formalism in economics. The objective of this study is to deal with the economics and formalism relationship from the contextual and historical perspective. In this framework, the study aims to address the problems created by formalism in economics and to shed light on the discussions about such problems.

Keywords: Economics, Formalism, Methodology of Economics, Postmodernism.

* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü öğretim üyesi.
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), <http://flsfdergisi.com/>
2018 Bahar/Spring, sayı/issue: 25, s./pp.: 401-414
ISSN 2618-5784

Makalenin geliş tarihi: 18.02.2018
Makalenin kabul tarihi: 22.04.2018

Giriş

İktisat biliminin mevcut durumu günümüzde iktisat metodolojisi literatürünü en çok meşgul eden konulardan biridir. Modern ana-akım iktisadın teorik, politik ve metodolojik sorunları, gerçek dünya olaylarına yaklaşımı ve sınırları, gerek akademinin içinden, gerekse akademinin dışından insanlar tarafından sıklıkla sorgulanmakta ve iktisada egemen olan yaklaşımlarla ilgili eleştirilere yol açmaktadır. İktisadın gerçek dünya olaylarına yönelme, açıklama getirme, çözüm bulma ve politik reçeteler sunma konularındaki yetisine şüphe düşüren bu durumun temel nedenlerinden biri ise iktisadın formalist bakış açısıdır.

Dayandığı pozitivism, formalizm ve tümdengelsel yaklaşım ile rasyonellik ve metodolojik bireycilik ilkeleri ana-akım iktisadın temel metodolojik çerçevesini oluşturmaktadır. Tekniğin içeriğe olan üstünlüğü çağdaş iktisat teorisinin temel karakteristiklerinden biridir. Formalizmin temelleri 1950'lere dayansa da 1980'lerde formel modellerin kullanımı ciddi boyutlara ulaşmış ve formalizm iktisada egemen olmaya başlamıştır. İktisadın diğer tüm sosyal bilimler içerisinde doğa bilimlerine en yakın disiplin olarak kabul edilmesi, hiç şüphesiz, iktisat teorilerinin yoğun bir biçimde matematiksel modellerle kuşatılmış olmasının bir sonucudur.

Matematik, organize bir düşünce bütünü'nün formel dile aktarımını sağlamaktadır. Ancak matematiksel “form” ile iktisadi “içerik” arasındaki etkileşim, kullanılan matematiksel araçların teorisyenlerin akıl yürütme sürecini kısıtlamasına neden olmaktadır. İktisadi gerçekliğin pek çok yönü sadece formel olarak çözümlenebilir olmadığı için ana-akım iktisadın ilgi alanı dışında kalmaktadır. Realizmden vazgeçme pahasına matematiksel çözümlenebilirliğe öncelik verme eğiliminde olan ana-akım iktisatçılar, sosyal olguların niteliğine uygun olmayan araçlarla iktisadi gerçekliğe ilişkin alternatif vizyonlar geliştirememektedir. Sonuçta, formalizm modern ana-akım iktisadi biçimlendirmekte ve söz konusu sınırlarını belirlemektedir¹.

Formalizmin egemenliğinin iktisadi gerçek dünyaya karşı kayıtsız ve soyut bir bakış açısına ittiği en temel eleştirilerden biridir. Formel modellemeyle ele alınamayan sorunların doğruca zihin altına itildiğini ifade eden M. Blaug, iktisatçıların meseleyi gitgide analitik kesinliğin her şey, ampirik ilginin hiçbir şey olduğu bir çeşit “Sosyal Matematiğe” dönüştürdüklerini öne sürmektedir². G. M. Hodgson'a göre ise matematiğin dünyanın önde gelen üniversitelerinde tüm müfredata hâkim hale gelmesi, iktisat öğrencilerinin gerçek dünya ekonomileri ve kurumlarını analiz etme

¹ Sandye Gloria-Palermo, “In search of the right tool: From formalism to constructivist modelling”, GREDEG Working Paper, No. 2013-33.

² Mark Blaug, “Ugly Currents in Modern Economics”, Fact and Fiction in Economics: Models, Realism, and Social Construction, Ed. by Uskali Mäki, Cambridge University Press, 2002, 35-56, s. 36.

konusunda gerekli teşvik ve donanımdan yoksun kalmalarına yol açmış, bu ise teknik açılarından bilgili ancak gerçek iktisadi sorunlar karşısında yetersiz kalan iktisatçıların oluşturduğu yeni bir neslin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Bugün bu bireylerin doldurdıkları akademik pozisyonlar, disiplin içinde güçlerinin ve etkilerinin giderek artmasına sebep olmakta ve formalizmin hegemonyasını konsolide etmektedir³.

Bu çalışmanın amacı, kavramsal ve tarihsel açıdan iktisat ve formalizm ilişkisini ele almaktır. Bu çerçevede çalışma, formalizmin iktisatta yarattığı sorunlar üzerinde durarak söz konusu sorunlara yönelik tartışmalara ışık tutmayı hedeflemektedir. Beş bölümden oluşan çalışmada giriş takip eden bölümlerde sırasıyla, tarihsel ve kavramsal çerçevede iktisat ve formalizm ilişkisi, iktisat ve formalizmin sorunları, postmodernizm ve iktisattaki yansımaları üzerinde durulmaktadır. İncelemeye ilişkin çıkarsamalara yer verilen sonuç bölümünde iktisatta formalizm sorununa yönelik tartışmalar değerlendirilmektedir.

İktisat - Formalizm İlişkisi: Tarihsel ve Kavramsal Çerçeve

İktisatta formalizmin ilk izleri Ricardo'ya kadar uzanmakla birlikte, formalizmin iktisat çevrelerinde genel kabul görmesi 20.yüzyılın ortalarını bulmuştur. Başta P. Samuelson olmak üzere, R. Harrod, J. Hicks, J. von Neumann, O. Morgenstern gibi iktisatçılar iktisadi akıl yürütmede standart formel modeller kullanarak *formalist* iktisatçıları jenerasyonunun öncüleri olmuşlardır⁴. M. Blaug, II. Dünya Savaşı sonrasında iktisatta yaşanan kapsamlı entelektüel dönüşümü “Formalist Devrim” olarak karakterize etmektedir⁵. Genel Denge teorisinin temelini oluşturan Arrow-Debreu modelinin⁶ yükselişi, açık bir biçimde formalizmin iktisatta zirveye çıkışını temsil etmektedir. Arrow ve Debreu'nün (1954), Walras'ın da daha önce üzerinde durduğu çoklu piyasa dengesinin varlığına ilişkin çalışmaları, matematiksel iktisat çerçevesinde iktisattaki formalizme yeni bir şekil vermiş ve bu durum 20. yüzyılın ikinci yarısında iktisat teorisinin en prestijli dönemini geçirmesinin de önünü açmıştır⁷. Bununla birlikte, iktisatçıların

³ Geoffrey M. Hodgson, *Economics in the Shadows of Darwin and Marx: Essays on Institutional and Evolutionary Themes*, Edward Elgar, Cheltenham, 2006, s. 117.

⁴ Peter Kesting, Arnis Vilks, “Formalism”, *The Elgar Companion to Economics and Philosophy*, Ed. by John Davis, Alain Marciano and Jochen Runde, Edward Elgar, Cheltenham, 2004, 283-298, s. 284-5.

⁵ Mark Blaug, “The Formalist Revolution of the 1950s”, *A Companion to the History of Economic Thought*, Ed. by Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, John B. Davis, Blackwell Publishing, 2003, 395-410, s. 395.

⁶ Kenneth J. Arrow, Gerard Debreu, “Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy”, *Econometrica*, Vol. 22, No. 3., Jul., 1954, 265-290.

⁷ D. Wade Hands, “The Did Milton Friedman's positive methodology license the formalist revolution?”, *Methodology of Positive Economics: Reflections on the Milton*

gerçekçi olmayan varsayımlar yapabilmesini meşru kabul eden anlayışın ilk kez Genel Denge teorisi ile başladığını öne süren M. Blaug, Arrow- Debreu modelinde, çoklu piyasa dengesinin varlığının matematiksel standartlar açısından net bir biçimde ortaya konduğunu ancak varsayımların iktisadi realiteyi açıkça ihlal ettiğini ifade etmektedir. Arrow- Debreu modelinin iktisadi olmaktan çok matematiksel mantığa dayalı olduğunu belirten M. Blaug’a göre eğer iktisat metodolojisinde “ilk günah” diye bir şey varsa, o da Arrow- Debreu modelinin icadı olan matematiksel kesinlik idolüne tapınmak olmuştur⁸.

Diğer yandan, iktisattaki formelleşmenin geldiği düzey, iktisat tarihçilerinin de formel-matematiksel usavurumun iktisadi analize zararlı olabileceği hususu ile giderek daha fazla meşgul olmalarına neden olmuştur. A. Innocenti’ye göre ana-akımcıların, matematiksel prosedür ya da formel varsayımların etkinliği üzerinde genel olarak fikir birliğine vararak onu adeta kabul edilmiş ve reddedilemez postülaların kara kutusuna koymaları, Lakatos’un sert çekirdeğini anımsatmaktadır⁹.

İktisatta formalizmin temeline inebilmek için teorilerin zaman içinde geçirdiği evrimi düşünmek gerekir. İktisattaki formalist dönüşüm, açık bir biçimde, daha fazla matematik kullanımını, soyutlamayı ve tümdengelimsel akıl yürütmeyi içermektedir. 20.yüzyılda iktisat matematikselleşmiş, iktisat matematikselleştikçe teorilerin evrimi basitlik, genellik ve kesinlik gibi matematiksel şartlar tarafından yönlendirilir olmuştur. Varsayımların seçimini iktisadi değil matematiksel gereklilikler belirlemektedir. Teoremler ve ispatlar sistematik akıl yürütmenin yerini almış, başarı neredeyse tamamıyla yeni tekniklerin geliştirilmesi ve uygulanması cinsinden ölçülmeye başlanmıştır¹⁰. Teorik argümanların biçimi, iktisadi içeriğinin önüne geçmeye başlamıştır. Bu nedenle M. Blaug formalizmi, “konunun içeriğinden çok biçimine tapınma eğilimi” olarak ifade etmektedir¹¹.

Formalist dönüşümün nedenleri ve karakteristikleri üzerine tartışmalar sürerken, iktisat teorisinin genel özelliklerinde ve egemen formunda yaşanan temel değişiklikler konusunda yaygın bir uzlaşma olduğu görülmektedir. 1930’larda yazılmış bir makale ile 1970’lerde yazılanın arasında açıkça bir farklılık olduğunu belirten W. Hands, 1970’lerin iktisat teorisinin, 1930’lardakine göre daha formel –daha matematiksel, daha

Friedman Legacy, Ed. by Uskali Mäki, Cambridge University Press, 2009, 143-164, s. 147.

⁸ Blaug, “Ugly Currents in Modern Economics”, ss. 36-37, 39.

⁹ Alessandro Innocenti, “Paradoxes versus formalism in economics. Evidence from the early years of game theory and experimental economics”, Quaderni del Dipartimento di Economia Politica, Università di Siena, Working Paper N. 433, July 2004, s. 1.

¹⁰ Hands, a.g.e., s. 146.

¹¹ Mark Blaug, “Formalizmin Sorunları”, Çev. Gökmen Tarık Acar, Post Otistik İktisat, Ed. Kaya Ardicı, İFMC Dergisi Yayınları, İstanbul, 2004, 164-170, s. 170.

analitik, daha az tarihsel, daha az kurumsal, ve daha standardize- olduğunu vurgulamaktadır¹².

Tarihsel olarak bakıldığında iktisatta formalizm matematik kullanımı ile ilişkilendirilmektedir. Mantıksal olarak bakıldığında ise formalizm ve matematik arasında karmaşık bir ilişki vardır. Formalizmi, öne sürülen herhangi bir teorinin mantıksal yapısını belirgin hale getirmeyi amaçlayan bir yaklaşım olarak tanımlayan P. Kesting ve A. Vilks, formalizmin mutlak surette matematik kullanımını gerektirmediğini ifade etmektedir¹³. Formalizm ile matematik kullanımı arasındaki ayrıma dikkate çeken R. E. Backhouse da formalizm teriminin üç farklı anlam içerecek şekilde kategorize edilebileceğini öne sürmektedir¹⁴:

1. *Aksiyomatikleştirme*: Belli bir konudaki bilgiyi bağımsız aksiyomlar setine indirgemeyi içerir. Tüm önermeler iyi tanımlanmış mantık kuralları kullanılarak bu aksiyomlardan çıkarılır. İspat, mekanik bir süreçtir ve mantık kurallarının uygulanmasından ibarettir.

2. *Matematikselleştirme*: İktisadi argümanlarda matematiksel tekniklerin (geometri, cebir, topoloji vs.) kullanılmasıdır. Esasen insanların sıklıkla “iktisadın matematikleşmesi” den kastettikleri de budur. Backhouse (1998), 1930’da dergilerde yayınlanan makalelerde %10 oranında matematik kullanılırken, 1980’de bu oranın %75’e çıkmasını örnek olarak göstermekte ve bu değişimin, farklı bir argüman biçimine -farklı bir retoriğe- işaret etmesi nedeniyle çok önemli olduğunu vurgulamaktadır.

3. *Metodolojik formelleştirme*: Belirli problemlerin çözümü için kabul edilmiş yöntemler setinin kullanılmasıdır. Backhouse’a (1998) göre iktisadın 20.yüzyıl boyunca metodolojik açıdan daha formel hale geldiğinin en belirgin örneği, optimizasyona dayalı davranış modellerinin ve olasılıklı modellerin kullanımındaki artıştır. Daha iyi bir gösterge ise teorik ve ampirik iktisat arasındaki ilişkidir.

Matematikselleştirmenin iktisada hâkim hale geldiğini belirten T. Lawson’a (2003) göre pek çok iktisatçı için iktisat teorisi, matematiksel modellemeyle aynı anlama gelmektedir. Ana-akım çevrelerinde iktisada yapılacak herhangi bir katkı, yazarın matematiksel bir yaklaşım izlemesi ve formel bir model üretmesiyle mümkündür¹⁵. Esasen iktisat teorisyenleri hiç bir teorinin az da olsa soyutlaştırma yapılmadan ortaya konamayacağını farkındadır çünkü tüm unsur ve etkileşimleri aynı anda ele almak

¹² Hands, a.g.e., s. 145.

¹³ Kesting ve Vilks, a.g.e., s. 283.

¹⁴ Roger E. Backhouse, “If Mathematics is Informal, Then Perhaps We Should Accept That Economics Must be Informal Too”, *The Economic Journal*, Vol. 108, No. 451, Nov., 1998, 1848-1858, s. 1848.

¹⁵ Tony Lawson, *Reorienting Economics*, Routledge, London, 2003, s. 4.

olanaksızdır¹⁶. Ancak bu durum iktisatçının ana konusunun sosyal olgular olduğu gerçeğini değiştirmez. Tüm ilişkileri matematiksel ilişkilere indirgemek ve tüm sonuçları matematiksel yollardan çıkarsamak iktisadı bir çeşit sosyal matematiğe dönüştürür. Oysaki tüm bu matematiksel değişken, kavram ve fonksiyonel ilişkilerin gerçek dünyada yapılan gözlemlere hiçbir şekilde benzemeyeceği açıktır. Bu nedenle M. Blaug, tekniğe ve formel modellemeye tapınan iktisatçıların aslında “matematiği taklit ettiğini” öne sürmektedir¹⁷.

İktisat ve Formalizmin Sorunları

İktisadın, 19.yüzyıl ve öncesinde bilim felsefesini ve özellikle de fiziği takiben evrensel prensipler ve değişmez kurallar arayışı içinde olması, iktisatta formalizm tartışmalarının başlangıç noktasını oluşturmuştur. Pek çok iktisatçı matematiğin disiplin içindeki baskınlığının, biçimin içeriğe, tekniğin realizme olan üstünlüğünün, iktisatçıların fiziğe karşı duydukları gıptanın bir sonucu olduğunu düşünmektedir. 19.yüzyıl sonunda, marjinal devrim ile Walras, Cournot, Jevons, Pigou, Fisher, Edgeworth gibi iktisatçılar tarafından iktisatla tanıştırılan matematik, amaçları iktisadı fizik bilimine benzetmek ve iktisatçıların statüsünü yükseltmek olan iktisatçıların da etkisiyle, özellikle 1950’lerde, iktisada hâkim olmaya başlamıştır¹⁸. Bu anlayış ise iktisadı, olgusal düzenlilikleri ortaya çıkarmaya yöneltmiştir. Ancak olgusal düzenliliklerin gözlemlenmesi kapalı sistemleri gerektirir. Bu tip bir sistem ise sistemin dış etkilerden izole edildiğini içeren bir dışsal koşul ve ajanların sistemin içinde tutarlı davrandığı şeklindeki bir içsel koşul ile tanımlanır. Kapalı sistemler çoğunlukla matematiksel ifade biçimine uygundur. Diğer yandan, bazı bilim dalları deney yapabilme imkânına sahiptir. Deney, ancak kapalılık koşulları sağlanmışsa yapılabilir. Deneyde dışsal koşullar, *kontrollü* koşullar düzenlemek suretiyle sağlanırken, içsel koşulun içerdiği istikrarlı davranış kalıplarının *mekanik* olduğu varsayılır. Tüm bu varsayımlar sağlandığında deneyler teorileri yanlıştır veya doğrulayabilir. Bu çerçevede deneysel bilimin başarısı, bilimin amacının, ideal koşullarda olgusal düzenlilikleri keşfetmek olduğu görüşüne yol açmıştır¹⁹.

İktisatçıların teorilerini test edecekleri deneysel koşulların çok nadiren sağlanacağını farkındadır. Eğer deneysel kanıt sağlanamayacaksa, teorilerin değerlendirilmesi için tek kriter olarak *içsel tutarlılık* karşımıza

¹⁶ Hodgson, a.g.e., s. 119.

¹⁷ Blaug, “Formalizmin Sorunları”, s. 166.

¹⁸ Paul Streeten, “What’s wrong with contemporary economics?”, *Interdisciplinary Science Reviews*, Vol. 27, No. 1, 2002, 13-24, s. 20.

¹⁹ Victoria Chick, Sheila C. Dow, “Formalism, Logic and Reality: A Keynesian Analysis”, *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 25, 2001, 705-721, s. 706.

çıkar. Fakat içsel tutarlılık yalnızca kapalı bir sistemde değerlendirilebilir. Eğer deneysel olarak kapalı sistemler oluşturulamazsa, bu durumda teorik kapalı sistemlere dayanma zorunluluğu ortaya çıkar. Bu yaklaşım çerçevesinde akla gelen soru, kapalı bir teorik sistemin “düşünce deneyi” ile söz konusu gerçeklik kavramı arasındaki ilişkinin, daha genel bir ifadeyle, *teori ile ontoloji* arasındaki ilişkinin ne olduğudur²⁰.

T. Lawson’a göre ana-akım iktisadın formalizm ile ilgili sorunu, formel yöntemlere ilişkin ontolojik ön koşulların sosyal alanda nadir olarak bulunmasının yanı sıra özel durumlara özgü olması ile de ilişkilidir²¹. Sosyal gerçeklik genellikle sabit olgusal düzenliliklerden yoksun, açık bir sistemdir. Buna karşın, formel modeller “her ne zaman X olgusu ortaya çıkarsa, ardından Y olgusu da gözlemlenir” biçimindeki düzenlilikleri içerir. Bu tip düzenlilikler sosyal dünyada oldukça sınırlı olarak gözlemlenir. Dolayısıyla formel modellerle sosyal gerçeklik arasında genel bir uyumsuzluk söz konusudur. Bu çerçevede önemli olan, iktisadın formel analize indirgenmesi yerine formel modellemenin sadece bu düzenliliklere ilişkin alanlarla sınırlandırılmasıdır²². Diğer bir ifadeyle, formalize edilebilir olanın formel hale getirilmesinde sorun yoktur²³.

İktisattaki formalizmin, doğanın tamamen mekanik ve kapalı olduğu inancından doğduğu ileri sürülebilse de bu inancın geçerliliğini yitirmesi, formalizm metodolojisinin bu ontolojiyle savunulmasını da imkânsız kılmaktadır. İktisadi davranışları şekillendiren kurumların ve geleneklerin zamanla evrilmesi ve iktisadi ajanların sürekli öğrenmesi ve yenilikler yapması açısından bakıldığında insan doğası ve sosyal dünyanın genel olarak açık bir sistem olduğu kabul edilirse, kapalılık koşulları altında elde edilen sonuçlar ile açık-sistem gerçekliği arasındaki ilişkiyi sorgulamak gerekir. Böyle bir gerçeklik anlayışı, kurumlar değiştikçe teorinin de değişme olasılığını gündeme getirir. Bugün doğru olan teori yarın yanlış olabilir. Bu nedenle kapalı bir teorik sistemin içinin anlamlandırılmak suretiyle doldurulması objektif bir prosedür değildir²⁴.

Formelleştirmeye en temel itiraz teorilerin realite ile olan bağlantısını kaybetmesinden ileri gelmektedir²⁵. Bu çerçevede iktisattaki formalizm tartışmaları genellikle formel modellerle iktisadi realite arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Formel modellerin kullanımındaki sorun, modeller kurulurken yapılan varsayımların çoğunun yanlış olmasıdır. İktisadi gerçekliği ne derece yansıttığı tartışmalı olan varsayımlar üzerine

²⁰ Chick ve Dow, a.g.e., s. 707.

²¹ Lawson, a.g.e., s. 22.

²² Hodgson, a.g.e., s. 118.

²³ Donald N. McCloskey, “Formalism in Economics, Rhetorically Speaking”, *Ricerche Economiche*, XLIII, 1-2, 1989, 57-75, s. 64.

²⁴ Chick ve Dow, a.g.e., s. 708-9.

²⁵ Backhouse, a.g.e., s. 1852.

kurulmuş bu modellerden ne çeşit bir bilginin elde edilebileceği tartışma konusudur. Bu bağlamda P. Kesting ve A. Vilks, formel iktisadi modellerin yalnızca “iktisadi gerçekliğin basitleştirilmiş temsili” veya iktisatçıların analitik yetenekleri ile iktisadi yapı ve mekanizmalara ilişkin algılarını geliştirme amaçlı kullanılan “araçlar” olarak kabul edilebileceğini öne sürmektedir²⁶.

Formel tekniklerin iktisadi analizin amacı değil aracı olması gerekliliği formalizm sorunu için öne sürülen reçetelerden biridir. Bu bakış açısına göre formalizm için önemli olan pratik açıdan uygunluktur (“practical relevance”)²⁷. Sorun salt formel tekniklerin kullanımından kaynaklanmayıp formelleştirme sürecine özgüdür. Formelleştirme sürecinin empoze ettiği koşullar, iktisadi kavramları de-ampirize ederek model ile gerçeklik arasındaki boşluğu genişletir. Ampirik kaynağından giderek uzaklaşmış veya üst düzeyde soyutlaştırılmış bir disiplin dejenerasyon tehlikesiyle karşı karşıyadır²⁸.

Diğer yandan, formelleştirilmiş iktisadi argümanlar genellikle karmaşık ve anlaşılması güç olma eğilimindedir. Bu nedenle de iletişimi ve iktisadi argümanların tartışılmasını karmaşıklaştırıp bilimsel toplumu kısıtlayabilir. Formel modeller, dayandığı varsayımlarla, iktisadi gerçekliğin yalnızca izole edilmiş ve sınırlandırılmış yönlerinin analiz edilmesine olanak verir. Bu yönüyle formalizm iktisat teorilerinin içeriklerini etkilemektedir ve dolayısıyla nötr değildir²⁹. Formalist iktisatçılar genellikle formel olarak kolayca ifade edilebilen soruları seçme, analiz etme ve onlara vurgu yapma eğilimindedirler. Bunun sonucu olarak da formel olarak ifade edilmeyen problemler göz ardı edilebilir. Bu ise iktisatçıları yanlı olmaya itebilir³⁰.

Postmodernizm ve İktisattaki Yansımaları

Formalizmin iktisatta gittikçe yaygınlaşması yeni arayışların ortaya çıkışını da hızlandırmıştır. M. Blaug’a göre formalizmin hegemonyasının modern iktisatta giderek büyümesinin en endişe verici belirtisi, iktisat metodolojisi alanında postmodernizmin izlerinin artmasıdır³¹. Postmodernizmin iktisada yansımaları, 1980’lerde modern ana-akım iktisadın formalist metodolojik temellerine ilişkin felsefi tartışmaların yaygınlaşması ile ivme kazanmıştır.

Postmodernizm, süregelen ekonomik ve kültürel değişiklikler ile dünyanın geçirdiği dönüşüme odaklanır. Bu çerçevede, modernizmin

²⁶ Kesting ve Vilks, a.g.e., s. 292-3.

²⁷ Hodgson, a.g.e., s. 132.

²⁸ Backhouse, a.g.e., s. 1856.

²⁹ Chick ve Dow, a.g.e., s. 718.

³⁰ Kesting ve Vilks, a.g.e., s. 296.

³¹ Blaug, “Ugly Currents in Modern Economics”, s. 45.

evrensel doğrular, nesnel bilgi, sınırsız ve sonsuz kanunlar gibi temel kavramlarının ötesine gitmek gerektiğini savunur. Postmodern yaklaşım ilkesel olarak ana-akım iktisadın modern epistemolojisini sorgular. Modern iktisadın ‘tek doğru’ ya da ‘tek yanlış’ gibi son derece basit bir düşünsel mekanizmaya dayanan epistemolojisini eleştirirken, doğruların tekil değil çoğul olduğunu savunur. Temelinde ontolojik bir şüphenin var olduğu vurgulanan postmodern anlayış çoğulcu bir yaklaşımı savunurken doğruların evrenselliğini-nesnelliğini ise reddeder. “Doğru”nun ancak teorisyene özgü olabileceğini savunan postmodernizme göre iktisatta “bilimsel” olarak kabul edilen, değer yargılarından bağımsız değildir³². Ancak bu yönüyle postmodernizmin pozitivist bilim anlayışına tümüyle karşı olduğu düşünülmemelidir. Postmodern bakışın eleştirisi, pozitivistimin ana-akım iktisatta tek egemen bilim anlayışı olarak kabul edilmesinedir.

Postmodernizm modern iktisatta pek çok biçime girmekle birlikte, çıkış noktası genellikle iktisadın bilimsellik özentiyle dalga geçmesidir. Postmodern anlayış, objektif bir iktisadi sistemin varlığı inancını ve iktisatçıların iktisadi olgulara ilişkin doğru tahminler yapabileceğini gerçekçi bulmaz. Postmodern iktisatçılar, bir takım açık ya da örtük retorik araçları kullanırlar, yaptıkları iş yazınsal eleştiri, estetik ya da felsefeden çok farklı değildir. M. Blaug’a göre bu görüşlerin iktisatçıları arasında yaygınlaşması endişe vericidir çünkü iktisatçıların nesnel uygulamaları terk edip, daha kolay ve güvenli olan “akademik bir meşgale olarak iktisat” ile uğraştıklarının bir göstergesidir³³.

Postmodern hareketin iktisattaki öncüsü olan Deirdre McCloskey, modern iktisadın fetişize edilmiş bilimsellik anlayışına şiddetle karşı çıkmıştır. İktisadın retorikçisi (söz bilimci) olarak bilinen McCloskey, II. dünya savaşı sonrası dönemin modern iktisadi tartışmalarını, özellikle de Neoklasik ve Keynesyen görüşleri, sert bir biçimde eleştirmiş, iktisatta modernizm akımına karşı çoğulculuğu savunmuştur. Ana-akım iktisadın, bilimsellikten yoksun oldukları gerekçesiyle alternatif iktisat okullarını (Feminist iktisat, Avusturya ekolu vb.) küçümseme eğilimini eleştirmiştir³⁴.

Klamer’e (2001) göre ana-akım iktisada egemen olan modernizm formalizmin en uç halidir ve bu haliyle iktisatçıyı pasifize ederek edilgen bir karaktere indirgemektedir. Örneğin, Yeni Klasikler’in rasyonellik varsayımının radikal yorumu, iktisadi davranışların geliştirilmesine yönelik herhangi bir teorik katkı ihtimalini elimine etmektedir. Bireysel aktörlerin

³² Doug Brown, “Postmodernism”, The Elgar Companion To Feminist Economics, Ed. by Janice Peterson and Margaret Lewis, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 1999, 628-634, s. 629.

³³ Blaug, “Ugly Currents in Modern Economics”, s. 46.

³⁴ Jack Amariglio, David F. Ruccio, “The transgressive knowledge of “ersatz” economics”, What Do Economists Know?, Ed. by Robert F. Garnett, Jr, Routledge, London, 1999, 19-36, s. 19.

her daim optimal davrandığı varsayıldığında, yeni bir iktisadi bilgiye ihtiyaç kalmazken, zaten optimal olan davranışın da iyileştirilmesi söz konusu olmamaktadır. Klamer (2001) bu durumu, iktisatçı açısından estetik bir sistemde entelektüel bir zevke dönüşen iktisat biliminin sosyal sorumluluğunun sonu olarak tanımlamaktadır³⁵.

Postmodernistlere göre iktisatta formel modellemenin bu denli savunulması ve matematiğe olan yoğun güven ile bağlılık, önemli ölçüde, bu nevi sunumların, hakikatlerin açık ve net görünmesini formel olmayan diğer araçlara göre daha iyi sağlayabildiği görüşüne dayanır. Ancak ortada formel dille kavranmayı bekleyen hakikatler yoksa, matematiğin iktisattaki ayrıcalığı da ortadan kalkmaktadır. Bu durumda, formel sunum ve modellerin, iktisadi bilginin üretiminde, hakikatlerin temeline ulaşmada diğer söylemsel araçlardan farkı yoktur. Dolayısıyla, formalizm iktisadi bilginin sunumunda değil, ancak üretimi için önemli olabilir³⁶.

Bu çerçevede, iktisattaki postmodern yaklaşımların eleştirel realistlerle pek çok ortak noktası olduğunu da vurgulamak gerekir. Örneğin, T. Lawson bilginin sosyal bir ürün olduğunu ve her yeni bilginin kendisinden önceki sosyal ürün vasıtasıyla aktif olarak üretildiğinin altını çizmektedir³⁷. Bu bağlamda, postmodernizm, iktisadi bilginin sosyal olarak üretilip dağıtıldığına olan inancı, bilimcilik ve indirgemecilik karşıtı anlayışı ile eleştirel realizmle ortak paydada birleşmektedir.

Eleştirel realizmin iktisat metodolojisindeki temsilcisi T. Lawson’a göre iktisattaki formalizm hastalığının kökleri olgusal düzenlilikleri temel alan tündengelimdir³⁸. Doğa bilimlerine özgü olgusal düzenliliklerin sosyal dünyada oldukça sınırlı olarak bulunması, formel modellerle iktisadi realite arasında genel bir uyumsuzluk olduğunu yansıtmaktadır. Bilim felsefesine ilişkin tartışmalarda eleştirel realizmi diğer postmodern duruşlardan ayıran en temel özelliği, iktisat ve diğer sosyal bilimlerde, doğa bilimlerinden farklı olarak, sosyal dünyanın sürekli değişen, karmaşık ve tabakalaşmış yapısına uygun bir yöntemin benimsenmesi konusundaki kararlılığıdır³⁹.

³⁵ Arjo Klamer, “Late Modernism and the Loss of Character in Economics”, Postmodernism, Economics and Knowledge, Ed. by Stephen Cullenberg, Jack Amariglio and David F. Ruccio, Routledge, London, 2001, 77-101, s. 98.

³⁶ Stephen Cullenberg, Jack Amariglio, David F. Ruccio, Postmodernism, Economics and Knowledge, Routledge, London, 2001, s. 26.

³⁷ Tony Lawson, Economics and Reality, Routledge, London, 1997, s. 25.

³⁸ Lawson, Economics and Reality, s. 16-7.

³⁹ Philip Arestis, Andrew Brown, Malcolm Sawyer. “Critical realism and the political economy of the Euro”, Applied Economics and the Critical Realist Critique, Ed. by Paul Downward, Routledge, London, 2004, 233-246, s. 234.

Sonuç

Çağdaş iktisadın sorunları ile ilgili metodolojik tartışmaların odağında iktisadın giderek daha fazla formalist, soyut ve tekniksel olduğu, gerçek dünyayı ise göz ardı ettiği yer almaktadır. İktisatta formelleşmenin geldiği düzey bir sosyal bilimin ne ölçüde doğa bilimlerine yaklaşabileceğini anlama açısından önemlidir. İktisadın giderek matematikselleşmesi bir taraftan ifade gücünü arttırıp bilimsel açıdan gelişmesine katkı sağlamaktadır. Formel teknik ve modeller iktisadi açıklamalara mantıksal tutarlılık, basitlik, genellik ve kesinlik kazandırması bakımından güçlü araçlar olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan, iktisadi bilgiye ulaşmada sağladıkları fayda göz ardı edilemez. Ancak formel tekniklerle ifade edilemeyen problemlerin doğrudan iktisadın uğraş alanı dışına itilmesi, formalizmin iktisada maliyeti olarak kabul edilmektedir.

İktisatta formalizmin temel sorunu iyi ya da kötü olması değil; ne şekilde ve hangi koşullarda uygulanması gerektiğidir. Formelleştirme süreci içsel olarak kapalı sistem teorileştirmesine uygundur. Ancak iktisada konu olan sosyal dünya açık bir sistemdir. Matematiğin dayattığı zorunlu şartlar, modeller ile gerçeklik arasındaki boşluğu genişletir. Giderek soyutlaşan iktisadi kavramlar ampirik kaynağından uzaklaşır. Dolayısıyla, formel/matematiksel modellerin iktisattaki kullanım alanı oldukça sınırlıdır. Bu çerçevede, iktisat açısından formalizm “nötr” değildir.

Ana-akım iktisada formalizm ile ilgili yöneltilen eleştirilerden biri de formalizmin iktisat bilimi için mevcut tek geçerli yaklaşım olarak görülmesidir. Bu bağlamda, son yıllarda iktisat metodolojisi alanında postmodernizmin izlerinin artması, formalizmin modern iktisattaki egemenliğinin çarpıcı etkilerinden biridir. Postmodern anlayış iktisatta modernizm akımına karşı çoğulculuğu savunmaktadır. İktisadın karmaşık ve birbiri içine geçmiş olgulara konu olan bir araştırma alanı olduğu düşünüldüğünde, tek bir yöntemin kullanılmasıyla mantıksal açıdan tutarlı ve bilimsel olarak ikna edici bilgiye ulaşmanın olanaksız olduğu anlaşılabilir. Bu çerçevede, salt formel yöntemleri tek geçerli yaklaşım olarak kabul etmek imkansızdır. İktisatta farklı/ çeşitli yöntem ve yaklaşımlar için olanak ve ihtiyaç bulunmaktadır.

İktisadın, matematik ve felsefe ile etkileşiminin tek taraflı olmaktan çıkıp çok yönlü hale geldiğini öne süren T. Yay (2005) da iktisadi bilgi üretim sürecine, iktisadın matematiksel, ampirik, ahlaki ya da tarihsel boyutlarından birinin hakim olmasındansa, eşanlı olarak her birinin geliştirilme çabasının iktisat için daha verimli olacağını ifade etmektedir⁴⁰. İnsanın doğayla, insanın insanla ve insanın çevreyle/kurumlarla olan ilişkileri düşünüldüğünde,

⁴⁰ Turan Yay, “İktisadın Kapsamı ve Yöntemi Üzerine”, Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 16, Sayı: 57, 2005, s. 29-30.

“İktisatta Formalizm Sorunu Üzerine Bir İnceleme”
Sinem KUTLU

konusu insan davranışları olan iktisat biliminin ontolojik kökenlerinin çok boyutlu olduğu açıkça görülebilir. Bu bağlamda, salt formalizme dayalı bir iktisadın kapsamının ve çözümlenmesinin eksik kalacağı unutulmamalıdır.

Bu tartışmalar ışığında, formalizmin iktisatta yarattığı sorunların çözümü formel tekniklerin tümünden terk edilmesi olmamalıdır. Uygun şartlarda ve şekillerde formel tekniklerden yararlanmak iktisadın bilimsel gelişmesi için gereklidir. Dolayısıyla, iktisatçıların formalizmin yerini ve sınırlarını belirlemeye ihtiyaçları vardır⁴¹. Son tahlilde, formalizm amaç değil, araç olmalı; G. M. Hodgson’ın ifadesiyle, “formel teknikler bilimsel araştırmanın patronu değil, hizmetçisi olmalıdır”⁴².

⁴¹ Victoria Chick, “On Knowing One’s Place: The Role of Formalism in Economics”, *The Economic Journal*, 108, November 1998, 1859-1869, s. 1868.

⁴² Hodgson, a.g.e., s. 132.

KAYNAKÇA

- Amariglio, Jack & Ruccio, David F., "The transgressive knowledge of "ersatz" economics", *What Do Economists Know?*, Ed. by Robert F. Garnett, Jr, Routledge, London, 1999, 19-36.
- Arestis, Philip & Brown, Andrew & Sawyer, Malcolm, "Critical realism and the political economy of the Euro", *Applied Economics and the Critical Realist Critique*, Ed. by Paul Downward, Routledge, London, 2004, 233-246.
- Arrow, Kenneth J. & Debreu, Gerard, "Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy", *Econometrica*, Vol. 22, No. 3., Jul., 1954, 265-290.
- Backhouse, Roger E., "If Mathematics is Informal, Then Perhaps We Should Accept That Economics Must be Informal Too", *The Economic Journal*, Vol. 108, No. 451, Nov., 1998, 1848-1858.
- Blaug, Mark, "Ugly Currents in Modern Economics", *Fact and Fiction in Economics: Models, Realism, and Social Construction*, Ed. by Uskali Mäki, Cambridge University Press, 2002, 35-56.
- Blaug, Mark, "The Formalist Revolution of the 1950s", *A Companion to the History of Economic Thought*, Ed. by Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, John B. Davis, Blackwell Publishing, 2003, 395-410.
- Blaug, Mark, "Formalizmin Sorunları", Çev. Gökmen Tarık Acar, *Post Otistik İktisat*, Ed. Kaya Ardıç, İstanbul, İFMC Dergisi Yayınları, 2004, 164-170.
- Brown, Doug, "Postmodernism", *The Elgar Companion To Feminist Economics*, Ed. by Janice Peterson and Margaret Lewis, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 1999, 628-634.
- Chick, Victoria, "On Knowing One's Place: The Role of Formalism in Economics", *The Economic Journal*, 108, November 1998, 1859-1869.
- Chick, Victoria & Dow, Sheila C., "Formalism, Logic and Reality: A Keynesian Analysis", *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 25, 2001, 705-721.
- Cullenberg, Stephen & Amariglio, Jack & Ruccio, David F., *Postmodernism, Economics and Knowledge*, Routledge, London, 2001.
- Gloria-Palermo, Sandye, "In search of the right tool: From formalism to constructivist modelling", *GREDEG Wp. No. 2013-33*.
- Hands, D. Wade, "The Did Milton Friedman's positive methodology license the formalist revolution?", *Methodology of Positive Economics: Reflections on the Milton Friedman Legacy*, Ed. by Uskali Mäki, Cambridge University Press, 2009, 143-164.

“İktisatta Formalizm Sorunu Üzerine Bir İnceleme”
Sinem KUTLU

Hodgson, Geoffrey M., *Economics in the Shadows of Darwin and Marx: Essays on Institutional and Evolutionary Themes*, Edward Elgar, Cheltenham, 2006.

Innocenti, Alessandro, “Paradoxes versus formalism in economics. Evidence from the early years of game theory and experimental economics”, *Quaderni del Dipartimento di Economia Politica, Università di Siena*, Working Paper N. 433, July 2004.

Kesting, Peter & Vilks, Arnis, “Formalism”, *The Elgar Companion to Economics and Philosophy*, Ed. by John Davis, Alain Marciano and Jochen Runde, Edward Elgar, Cheltenham, 2004, 283-298.

Klamer, Arjo, “Late Modernism and the Loss of Character in Economics”, *Postmodernism, Economics and Knowledge*, Ed. by Stephen Cullenberg, Jack Amariglio and David F. Ruccio, Routledge, London, 2001, 77-101.

Lawson, Tony, *Economics and Reality*, Routledge, London, 1997.

Lawson, Tony, *Reorienting Economics*, Routledge, London, 2003.

McCloskey, Donald N., “Formalism in Economics, Rhetorically Speaking”, *Ricerche Economiche*, XLIII, 1-2, 1989, 57-75.

Streeten, Paul, “What’s wrong with contemporary economics?”, *Interdisciplinary Science Reviews*, Vol. 27, No. 1, 2002, 13-24.

Yay, Turan, “İktisadın Kapsamı ve Yöntemi Üzerine”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 16, Sayı: 57, 2005, 1-33.